

Analysis of postgraduate studies on multicultural education in Turkey

Ümmühan Güliz Orhan¹; Özlem Albayrakoğlu²; Aslıhan Kuyumcu Vardar³

1 Düzce Üniversitesi, Email: ummuhanguliz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3857-0434

2 Email: ozlemalbayrakoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6234-5309

3 Düzce Üniversitesi, Email: aslihankuyumcu@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0533-7345

ARTICLE INFO

Article Type: Research article
Received: 7.3.2023
Accepted: 19.6.2023
Publication: 30.6.2023
Month/ year: 6/2023
Citation: Orhan, Ü. G., Albayrakoğlu, Ö., & Vardar, A. K. (2023). Analysis of postgraduate studies on multicultural education in Turkey. *International Journal of Düzce Educational Sciences*, 1(1), 49-65.

ABSTRACT

This study intends to create a framework to interpret the research trends in multicultural education in Turkey by analyzing 54 postgraduate theses studied between 2008-2022. Findings reveal that multicultural education has been the focus of academic studies since 2008, and research trend heights in 2019. The survey method with a quantitative approach dominates the methodology of the studies. The affective variables such as attitude, and perception were mostly examined characteristics, and teachers were the frequently chosen study group. Research results indicate that teachers and school officials have positive attitudes towards multiculturalism but need to be supported by in-service training where they might grow a deeper understanding and gain skills in multicultural education practices.
Keywords: Multiculturalism, Multicultural education in Turkey, Document review, Thesis review

Türkiye’de çokkültürlü eğitim alanında yapılan lisansüstü çalışmaların analizi

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de çokkültürlü eğitim hakkında yapılan araştırma eğilimlerinin haritalandırılması ve yorumlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda 2008-2022 yılları arasında yürütülen 54 lisansüstü tez çalışması betimsel olarak irdelenmiştir. Araştırma sürecinde sınıflama formu kullanılarak ilgili çalışmaların konusu, yöntemi, veri toplama aracı, çalışma grubu, analiz yöntemi ve sonuçları incelenmiştir. Frekans ve yüzde değerleri kullanılarak betimsel analizler yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de 2008 yılından itibaren çokkültürlülüğün akademik çalışmalarda yer bulduğu ve 2019 yılında en fazla çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların genel olarak nicel yaklaşıma uygun olarak tarama deseniyle yürütüldüğü; tutum ve algı gibi duyuşsal değişkenlerin irdelendiği ve genellikle öğretmen görüşlerine başvurulduğu tespit edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, öğretmen ve okul yöneticilerinin çokkültürlülüğe yönelik olumlu tutumlar sergiledikleri ve çokkültürlü eğitim uygulamaları hakkında bilgi ve beceri kazanabilecekleri eğitimler ile desteklenmeye ihtiyaçları olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, çokkültürlü eğitim alanında yapılan çalışmaların genel çerçevesi oluşturularak bu konuda çalışacak araştırmacılara bütüncül bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Böylece ilgili alandaki eksikliklerin fark edilerek gelecek çalışmalara ışık tutacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Türkiye’de Çokkültürlü Eğitim, Doküman inceleme, Tez İnceleme

GİRİŞ

Kültür, insanlığın tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün değerler ile bunları yaratmada ve sonraki nesillere aktarmada kullanılan araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023). Kültür, insanlığın ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra uyum ve sürekliliği de içinde barındıran bir olgudur. Fakat insanın içerisinde yer alan gelişme ve değişme dürtüsü kültürel etkileşimler oluşturarak yaşamı şekillendirmektedir (Ertürk, 2013). İçinde yaşadığı kültür penceresinden dünyayı anlamlandıran birey bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde gerek kültürel kimliğine değer vererek gerek onu eleştirip değiştirerek kültürü yorumlar (Parekh, 2001). Bu farklı bakış ve anlamlandırma, farklı insanlar oluşturduğu gibi, farklı kültürlerle sahip toplumlar de yaratmaktadır. Oluşan her kültür belirli yönleriyle diğer kültürlerden farklıdır, değerlidir fakat mükemmel değildir.

Tarih boyunca sömürgeleştirme faaliyetleri, kölelik sistemi, savaşlar, nüfus mübadeleleri gibi toplu göçlerin yaşanması farklı kültürleri bir araya getirerek ortak yaşam tecrübeleri oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu tecrübeler kültürel farklılıkları ortaya çıkarmanın yanı sıra etkileşimi ve dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Ortak yaşam tecrübeleri etrafında şekillenen düşünce ve eylemler günümüzde çokkültürlülük kavramı altında ele alınmaktadır. Buna göre çokkültürlülük, birçok farklı kültürün, kimliğin ve inancın ortak yaşam sürdüğü ve bu toplulukların eşit değerinde saygı ve kabul görme talepleri üzerinden şekillendirilmiş ortam olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2012; Parekh, 2001). Çokkültürlülük teorisi, liberalizmin savunduğu homojen toplum yargısının aksine farklı kültürlerin aynı çatı altında beraberce ve ayrı ayrı kendine yer bulması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre, bireyler, özel kimliklerini koruyarak içinde yaşadıkları toplumun tamamlayıcı ve kabul görmüş unsurları olarak yaşamaya devam edebilirler (Britannica, 2023; Parekh, 2001; Welsch, 1999).

Çokkültürlülüğün politik ve sosyolojik bir kavram olarak benimsenmesinde dünya tarihindeki önemli bazı olaylar belirleyici olmuştur. Bu olaylardan en önemlisi şüphesiz Fransız ihtilalidir. Fransız ihtilaliyle soy, ırk ve cinsiyete dayalı tabakalaşma yerine vatandaşlık kavramı öne çıkmış, aynı topraklarda yaşayan insanlar eşit muameleyi görmek adına mücadele etmiştir (Ateş, 2017). Vatandaşlık fikrinin Fransa'dan başlayıp dünyaya yayılması Amerika, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya, Belçika, İsviçre gibi çokuluslu devletlerde politika olarak çokkültürlülük anlayışının temellerini atmıştır. Özellikle sömürge devletlerinde uzun yıllar yerli halkların daha aşağı görülmesi ve haklarının önemsenmemesi toplumsal sıkıntılara neden olmuştur. Çokkültürlülük politikası ile dil hakları ve özyönetim talepleri gibi bazı haklara ulaşmaları sağlanmıştır (Kymlicka, 2015). Bu bağlamda, çokkültürlülük politikaları modern batı toplumları içerisindeki farklı kültürel grupların yaşadığı dışlanma, ayrımcılık ve baskıyı telafi etmenin bir yolu olarak kavramsallaştırmıştır.

Toplumun içinden gelen talepler doğrultusunda şekillenen çokkültürlülük kavramının öncelikle yasal ve politik olarak kabul edildiği sonrasında ise toplumsal işleyişi ilgilendiren tüm katmanlar ve kurumlar aracılığıyla uygulamaya konulduğu görülmektedir. Örneğin çeşitli ülkelerde bireyin ve toplumun karşılıklı verimliliğini artırmak için devletlerin çokkültürlülük politikalarındaki gelişimi izleyen endeksler oluşturularak bu alandaki gelişimlerin devamlılığı amaçlanmaktadır. Medyanın etnik temsillerde hassas davranması, kılık kıyafet özgürlüğünün olması, çifte vatandaşlığın kabul edilmesi, etnik grupların kültürel faaliyetlerinin desteklenmesi, ana dilde eğitimin desteklenmesi ve dezavantajlı göçmen gruplarına pozitif ayrımcılık yapılması ve özellikle çokkültürlülüğün okul müfredatına dahil edilmesi gibi kriterler endekslerin takip ettiği önemli başlıklardandır (The Multiculturalism Policy Index [MCP], 2023).

Günümüzde birçok toplum demografik farklılıklarının yanı sıra küreselleşmenin getirdiği toplumsal değişim ve gelişmeler nedeniyle daha kozmopolit hale gelmektedir. Bu durum, bireylerin içinde yaşadığı topluma uyum içinde katkı sunabilmesini önemli bir özellik olarak ortaya çıkarmaktadır. Farklılıkların hem bireyin hem de toplumun gelişimine katkı sunması ancak karşılıklı hoşgörü ve farkındalık ile kazanılacak bir durumdur. Bu bağlamda, çokkültürlülük kavramı altında benimsenen hedeflerin topluma yansması ancak bireylerin eğitim yoluyla bilinçlendirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Çokkültürlü eğitim kavramı, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'larda siyahi ırktan bireylerin eşit eğitim talepleri ile tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar beraberinde çokkültürlü eğitim alanında çalışmaları ve çokkültürlü eğitimin okul programlarına entegrasyonunu getirmiştir (Banks, 2014). Süreç içerisinde önce etnik ve kültürlerarası eğitim odağı taşıyan akademik çalışmaların günümüzde ise küresel göç çalışmalarına evrildiği görülmektedir (Aydın, 2012).

Çokkültürlü eğitim kavramı; farklı kültür, dil ve inançlardan gelen öğrencilerin birlikte eğitim aldığı ve hoşgörü ve saygı içinde etkileşimini amaçlayan bir eğitim modeli olarak tanımlanmaktadır. Çokkültürlü eğitimle farklı kültürlerin çeşitliliğinin tanınması, birliğin zenginleştirici rolünün fark edilmesi ve insan haklarının bilincinde, adil bir neslin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece eğitim aracılığı ile baskın kültürle diğer kültürler arasında etkileşimi sağlanabilecektir. Ayrıca, kültürel çatışma, uyumsuzluk, ayrımcılık gibi olumsuzlukları

eğitim vasıtasıyla olumluya dönüştürmek mümkün olacaktır (Açıkalın, 2010; Cırık, 2008; Gay, 2010; Gibson, 1984; Keskin ve Yaman, 2014). Özetle, çokkültürlü eğitim farklı geçmişlere sahip insanların bir arada yaşamasını teşvik ederek kültürlerarası öğrenmede yabancılıkla başa çıkmanın bir yolunu bulmayı hedeflemektedir (Geier, 2011).

Çok kültürlü eğitime bakış ile ilgili görüşler karşılaşma ve çatışma pedagojisi olarak iki farklı bakış ile ele alınmaktadır (Hohmann, 2005). Karşılaşma pedagojisi göçmen kültürlerinin karşılıklı tanınması, yabancı kültürlerin kamusal yaşamda temsili ve karşılıklı kültürel zenginleştirme olarak tanımlanmaktadır. Çatışma pedagojisi ise yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve ırkçılık, önyargı ve etnik merkeziliğin ortadan kaldırılması ve eşit fırsatların yaratılması olarak anlaşılmaktadır. Bu alanda ortaya konulan çözüm önerilerinin ve modellerin her iki bakış açısından da izler taşıdığı görülmektedir. Örneğin, Bennet (1986) çokkültürlülük eğitiminde; kültürel bilincin güçlendirilmesi, ikinci dil eğitiminin desteklenmesi, çoklu tarihsel perspektif kazandırılması, önyargı ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi, küresel bakış açısı ve sosyal eylem becerileri kazandırılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Banks&Banks (2001), ders içeriklerine çokkültürlülüğünentegre edilmesini, bu konuda bilgi üretilmesini, önyargının azaltılmasını, eşitliğin vurgulanmasını ve öğrencileri güçlendirici bir okul kültürü oluşturulmasınınigerekli görmüştür. Nieke (2000), Almanya'da kültürlerarası eğitimin tarihini ve gelişimini de ele aldığı kitabında çokkültürlü eğitim için kapsamlı bir model önerisinde bulunmuştur. Modelde; bireyin kendini tanıması, farklılığını kabullenmesi, karşılıklı hoşgörü ve saygının gelişimi, ayrımcılığa karşı birliği vurgulama, toplumsal dayanışmanın teşvik edilmesi, çatışma yönetimi, kültürlerin işbirliği ve zenginleşmesi, "Biz" kavramının oluşturulması aşamaları bulunmaktadır.

Türkiye bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarih boyunca farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir yer olmuştur. Bu durum, kurulan devletlerin genellikle kozmopolit bir yapıda olmalarına ve çokkültürlülükle ilgili politikalar geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Örneğin, bir çok milletin bir arada yaşadığı Osmanlı devleti çokkültürlü bakış açısını hukuk sistemine uygulayarak etnik ve kültürel kimliğine bakılmaksızın her bireyin can, mal ve namus güvenliğinin korunacağını, din, ibadet, vicdan ve düşünce hürriyetinin olduğunu deklare etmiş ve farklı milletlerin kendi dillerinde eğitim görmelerini ve kendi okullarını kurmalarını desteklemiştir (Akyüz, 2015; Anık, 2015). Osmanlı devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde yaşanan değişimler kültürel çeşitliliği azaltsa da farklı kültürler halen aynı çatı altında yaşamaya devam etmişlerdir. Fakat cumhuriyet döneminde anadilde eğitim alma ve azınlık okulları problem alanları olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık süreci bu problem alanlarının çözümü için bir adım olmuştur (Günay ve Aydın, 2015). Ayrıca, daha önce çeşitli dönemlerde göç dalgaları yaşayan Türkiye (örneğin Körfez Savaşı, Bosna Savaşı sonrası gibi) 2011 yılı itibarıyla Irak ve Suriye'de yaşanan iç savaşın etkisiyle yaklaşık dört milyonun üzerinde yeni bir göç dalgasıyla karşılaşmıştır. Bu durum, Türkiye için çokkültürlülük anlayışının gelişiminde toplumun gerçekliğine ve durumuna göre güncel yaklaşım modelinin oluşturulması gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Banks (2014)'e göre kültürel çeşitlilik ülkeler, okullar ve öğretmenler için içerisinde hem fırsatlar hem de zorluklar içeren bir olgudur. Bu nedenle, çokkültürlü eğitim fırsat eşitliğini öne çıkartıp farklılıkları fırsata çevirmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bu alandaki gereksinimleri karşılayabilmek adına öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin çokkültürlü eğitim hakkındaki kavramlara, ilkelere ve pratiklere hakim olmaları gerekmektedir. Yapılan çalışmalar öğretmenlerin çokkültürlü sınıf ortamı oluşturmada ve bu süreci başarıyla sürdürmede baş etken olduğunu göstermektedir (Çakmak, 2021; Ladson-Billings, 1994). Bu bağlamda, bu araştırmada Türkiye'de çokkültürlü eğitim alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora düzeyindeki tez çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece hem akademik çalışmaların kapsamı, zenginliği ve sonuçları tespit edilebilecektir. Böylece alandaki eğitimciler ve yapılacak araştırmalar için kapsamlı bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranmıştır:

Çokkültürlü eğitim alanında yapılmış olan tez çalışmalarının;

- Yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Yüksek lisans ve doktora dağılımları nasıldır?
- Çalışma alanları nelerdir?
- Araştırma yaklaşımları/ desenleri nelerdir?
- Veri toplama araçları nelerdir?
- Çalışma grupları hangileridir? Çalışma grubunun büyüklüğü nedir? Veriler hangi eğitim kademesinden toplanmıştır?

- Kullanılan analiz yöntemleri nelerdir?
- Sonuçları nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseniyle yürütülmüştür. Nitel araştırmalar ayrıntılı inceleme ve yorumlara amacıyla yürütülür. Durum çalışması ele alınan konunun bütüncül bir yorumuna ulaşmayı hedefler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum olarak “çokkültürlü eğitim konulu tez çalışmalarının betimsel olarak incelenmesi” belirlenmiştir. Ele alınan bu durum kendi içinde çeşitli alt birimlere ayrılarak çalışılmıştır. Veriler doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır. Bu teknikte kayıtlı olan somut bilgilerin bilgi kaynağı olarak ele alınması, bu kaynaklardaki yararlı bilgilerin tanımlanması, analiz edilmesi ve üretilmesi aşamaları takip edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacına uygun olarak bir sınıflandırma formu oluşturulmuş ve toplanan veriler bu form aracılığıyla düzenlenmiştir. Bu formda; çalışmanın kodu, amacı, yaklaşımı, yöntemi, veri toplama aracı, çalışma grubu, analiz yöntemi, sonuçları şeklinde çeşitli başlıklar bulunmaktadır. Öncelikle ilgili alanyazın taranarak araştırmacılar tarafından oluşturulan bu form 3 eğitim uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda çalışmanın ele aldığı inceleme başlıkları sınırlandırılmış, bazı başlıklarda değişiklikler yapılmıştır (örneğin; tezlerin yapıldığı üniversiteler ve fakülteler başlığı kaldırılmıştır). Alınan geri bildirimler doğrultusunda düzenlemeler yapılarak “çalışma inceleme formu” olarak son halini almıştır (Ek1).

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri eğitim bilimleri alanında Ulusal Tez Merkezi’nde yayınlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinden “çokkültürlü eğitim” anahtar kelimesi kullanılarak taranmıştır. Ulusal Tez Merkezinde ilgili anahtar kelime ile arama yapıldığında çokkültürlü eğitim alanında ilk tez çalışmasının 2008 yılında yazıldığı görülmüştür. Bu nedenle araştırma kapsamına alınan tezler 2008-2021 yılları ile sınırlandırılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda 11’i doktora, 43’ü yüksek lisans olmak üzere 54 lisansüstü tez çalışmasına ulaşılmıştır. Tezler kronolojik olarak incelenmiş ve yüksek lisans tezleri; TY1, TY2,.. ve doktora tezleri ise TD10, TD12,.. şeklinde kodlanmıştır. Seçilen tezlerin kodları ve yazarları Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. İncelenen Dokümanların Yazarları ve Kodları

Kod	Yazar	Kod	Yazar	Kod	Yazar
TY1	Ar Toprak, 2008	TY1 9	Sağlam, 2016	TY3 7	Solmaz, 2019
TY2	Demirçelik, 2012	TY2 0	Ateş, 2017	TY3 8	Moumin, 2019
TY3	Damgacı, 2012	TD2 1	Öztürk Akçaoğlu, 2017	TY3 9	Karadağ, 2019
TY4	Polat, 2013	TD2 2	Kervan, 2017	TY4 0	Taş, 2019
TY5	Kaya, 2013	TY2 3	Durmuş, 2017	TY4 1	Siviş, 2019
TY6	Demirsoy, 2013	TD2 4	Aslan, 2017	TY4 2	Özen, 2019
TY7	Uyanık, 2014	TY2 5	İsmetoğlu, 2017	TY4 3	İlbarshanta, 2019
TY8	Çelik, 2014	TD2 6	Paksoy, 2017	TY4 4	Çetinkaya, 2019

TY9	Marangoz, 2014	TD2	Akınlar, 2018	TY4	Özer Koçak, 2020
		7		5	
TD1	Kılıçoğlu, 2014	TY2	Özdemir, 2018	TY4	Ekşi, 2020
0		8		6	
TY1	Alanay, 2015	TY2	Avval, 2018	TY4	Candan, 2020
1		9		7	
TD1	Acar Çiftçi, 2015	TD3	Kanatlı Öztürk, 2018	TY4	Dağlı, 2020
2		0		8	
TY1	Demir, 2015	TY3	Özcan, 2018	TY4	Yılmaz, 2020
3		1		9	
TD1	Yıldırım, 2016	TY3	Kacar, 2018	TY5	Teymur, 2021
4		2		0	
TY1	Bahadır, 2016	TY3	Güleç, 2019	TD5	Kurtuluş, 2021
5		3		1	
TY1	Açan, 2016	TY3	Başar, 2019	TD5	Gürbüz, 2021
6		4		2	
TY1	Kimzan, 2016	TY3	Tecim, 2019	TY5	Dağdemir, 2021
7		5		3	
TY1	Oğuz, 2016	TY3	Uğur, 2019	TY5	Altay, 2021
8		6		4	

Araştırmacının hazırladığı çalışma inceleme formundaki başlıklara uygun olarak tezlerin ilgili bölümleri taranmış ve formlara gerekli bilgiler işlenmiştir. Tezlerde açıkça belirtilmeyen yöntem, desen gibi özellikler tezin yapısına uygun olarak belirlenmeye çalışılmış, belirlenemediği durumlarda ise “belirtilmemiş” şeklinde ayrı bir kategori oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizbetimsel analiz yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışma inceleme formundaki verilerin Excel programı yardımıyla betimsel istatistikler, grafik ve tablolar şeklinde görselleştirilmesi ve çözümlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

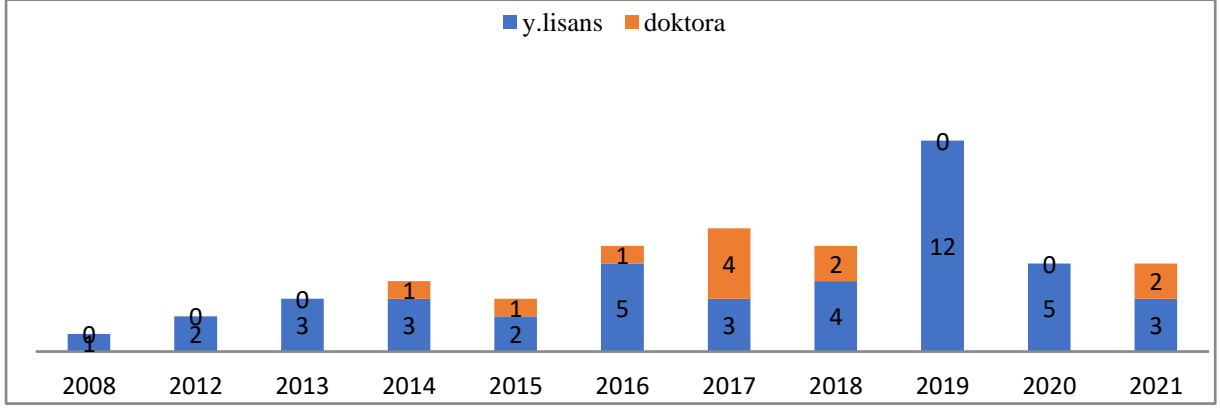
BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt amaçları çerçevesinde ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

1. Tezlerin Türü ve Yıllara Göre Dağılımı

“Çokkültürlülük eğitimi” ile ilgili yapılmış olan tezlerin yıllara göre dağılımı ve tezlerin yüksek lisans, doktora tezi olma durumları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Çokkültürlülük Eğitimi Tezlerinin Türü ve Yıllara Göre Dağılımı

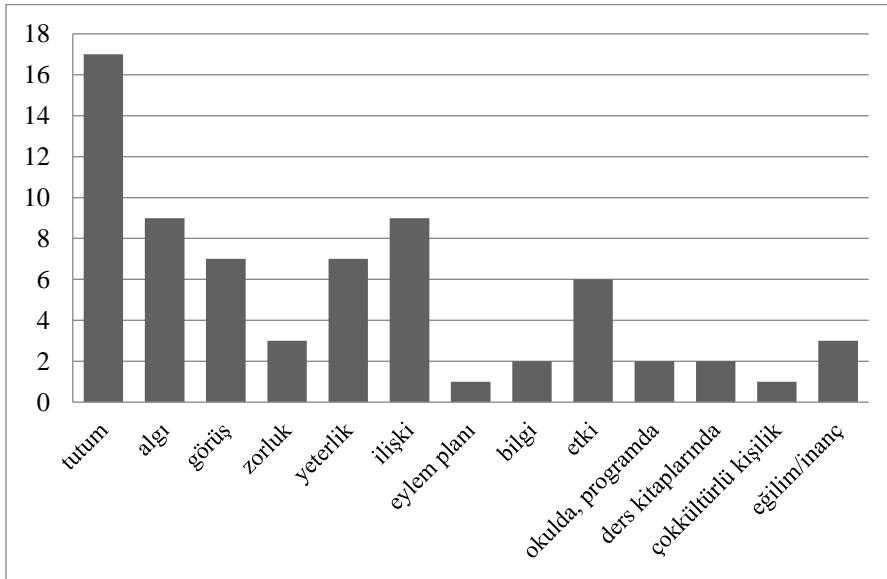
Şekil 1’den anlaşılacağı üzere ilgili alanda yapılan ilk tez 2008 yılında yayımlanmıştır. En fazla tez ise 2019 yılında yazılmıştır. Daha sonra sırasıyla 2017 (%13), 2016 (%11) ve 2018 (%11) yıllarında en fazla tezin yazıldığı görülmektedir. Yazılan tezlerin sayısının son iki yılda azalmaya başladığı dikkat çekmektedir.

Şekil 1’de sunulan tezlerin %20’sini doktora, %80’ini yüksek lisans düzeyindeki çalışmalar oluşturmaktadır. Sadece 2017 yılında yapılan tezlerin çoğunluğunu doktora düzeyindeki çalışmalar oluşturmuştur. Diğer yıllarda ise yüksek lisans düzeyindeki çalışmalar daha fazladır.

2. Tezlerin Çalışma Alanları

“Çokkültürlülük eğitimi” ile ilgili yapılmış olan tezlerin çalışma alanlarını gösteren grafik oluşturularak Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Çokkültürlülük Eğitimi Tezlerinin Çalışma Alanları

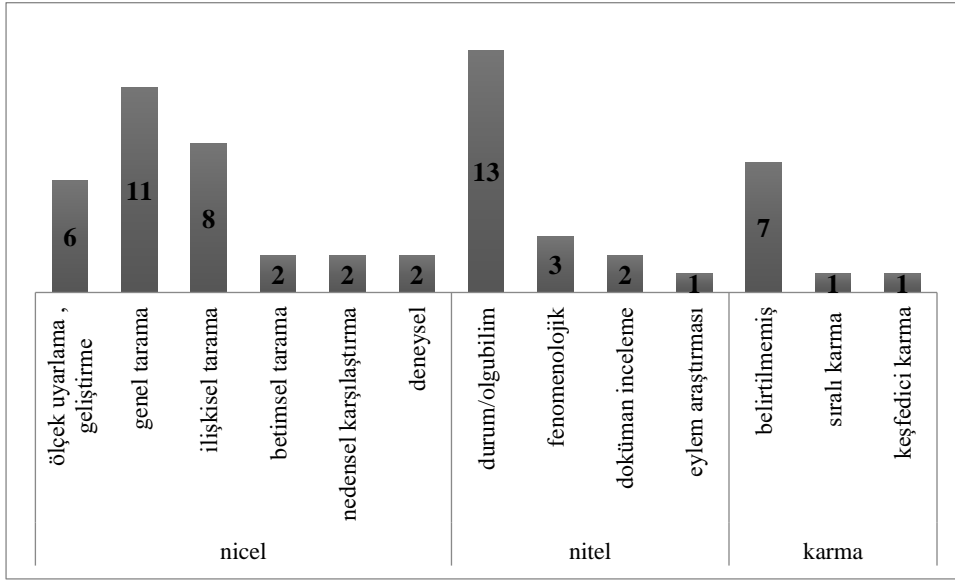

Şekil 2’den anlaşılacağı üzere çokkültürlülük eğitimi hakkında yapılan tezlerin çalışma alanlarının; tutum, algı, görüş, çokkültürlü sınıflarda yaşanan zorluklar, yeterlik, ilişki, eylem planı, bilgi, etki, okul ya da programlarda çokkültürlülük, ders kitaplarında çokkültürlülük, çokkültürlü kişilik düzeyi, çokkültürlülüğe yönelik eğilim ve inanç olduğu görülmektedir. En çok çalışılan konuların %25 oranında “tutum”, sonrasında sırayla “algı”- “ilişki” (%13) ve “görüş” (%10) olduğu görülmektedir.

3. Tezlerin Yaklaşımları

“Çokkültürlülük eğitimi” ile ilgili yapılmış olan tezlerin araştırma yaklaşım ve desenleri Şekil 3’de sunulmuştur:

Şekil 3. Yaklaşım ve Desenler

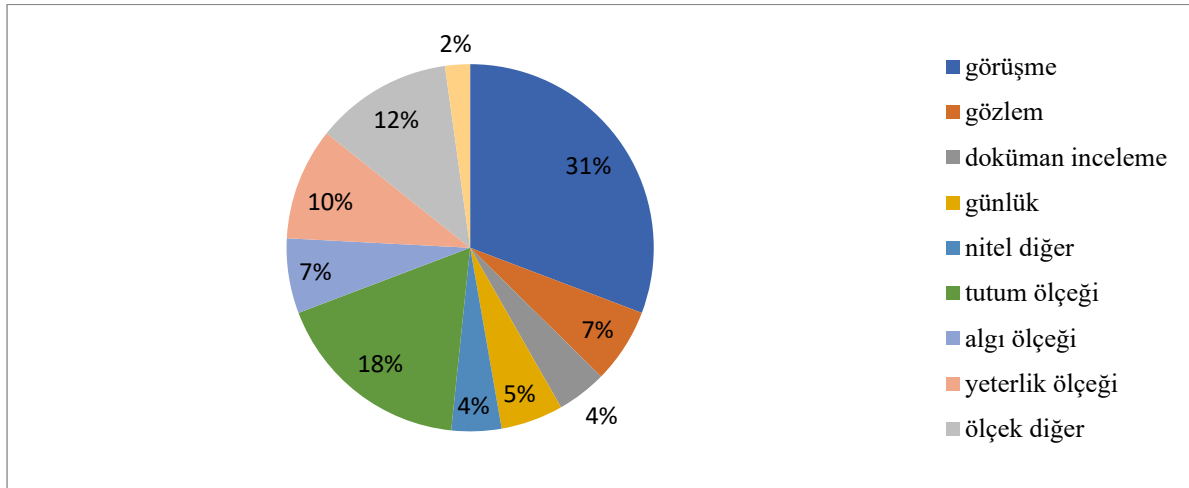
(Nicel araştırma desenlerinde iki desen belirtildiği çalışmalar bulunmaktadır.)

Şekil 3'de gösterilen tezlerin % 48'inin nicel yöntemle, % 35'inin nitel ve % 17'sinin karma yöntemle çalışıldığı görülmektedir (Ek 1). "Çokkültürlülük eğitimi" ile ilgili yapılmış olan tezlerin desenlerine bakıldığında nicel araştırma yaklaşımlarının ölçek geliştirme/uyarlama, genel tarama, ilişkisel tarama, betimsel tarama, nedensel karşılaştırma ve deneysel desenlerin bulunduğu görülmektedir. En çok tarama deseni, en az ise deneysel desen kullanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımlarında ise durum/olgubilim, fenomenolojik, doküman inceleme, eylem araştırması desenleri kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda durum/olgubilim deseni en fazla, eylem araştırması deseni ise en az tercih edildiği görülmektedir. Karma araştırmalarda deseni genellikle belirtilmediği, belirtilen desenlerin ise sıralı karma ve keşfedici karma deseni olduğu görülmektedir.

4. Veri Toplama Araçları

"Çokkültürlülük eğitimi" ile ilgili yapılmış olan tezlerin veri toplama araçlarını gösteren çizgi grafiği oluşturularak Şekil 4'de sunulmuştur:

Şekil 4. Çokkültürlü Eğitim Çalışmaları Veri Toplama Araçları

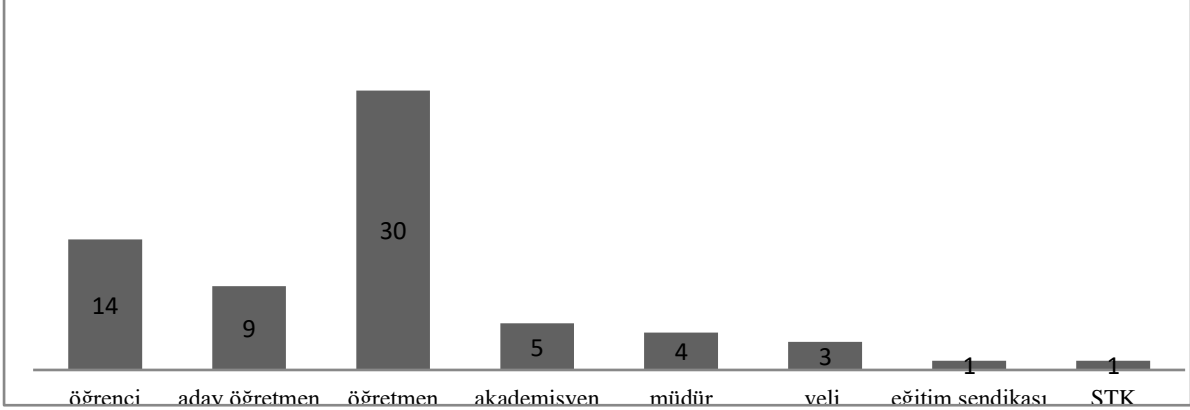

Şekil 4'e göre yapılan çalışmalarda veri toplama araçları olarak; görüşme, gözlem, doküman inceleme formları, günlükler, diğer nitel ölçme araçları (alan notları, puanlama anahtarları, ürünler gibi), tutum, algı, yeterlik, diğer ölçekler (görüş, bilgi düzeyi, duyarlık, inanç ve eğilim ölçeği, anket gibi) ve ön test-son testler kullanıldığı anlaşılmaktadır. En çok kullanılan veri toplama araçları % 31 "görüşme formu" ve %18 "tutum ölçeği" olmuştur.

5. Çalışma Grupları

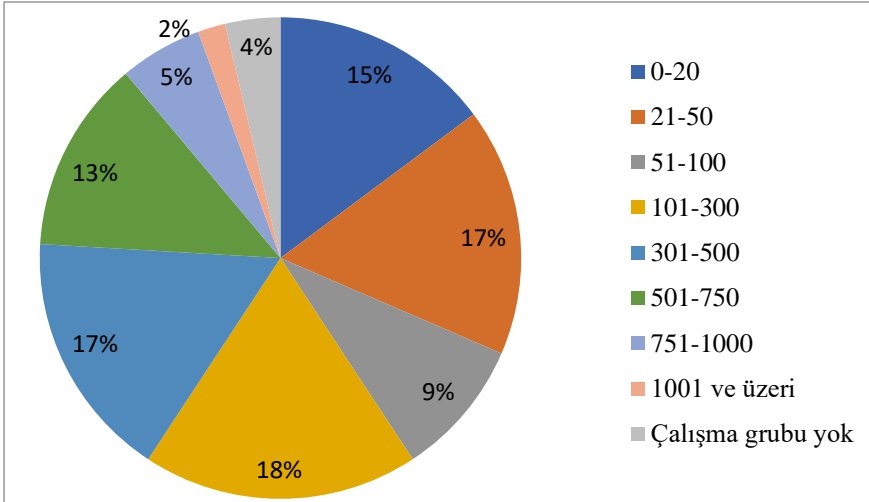
“Çokkültürlülük eğitimi” ile ilgili yapılmış olan tezlerin verilerinin toplandığı çalışma grubunu gösteren çizgi grafiği oluşturularak Şekil 5’de sunulmuştur:

Şekil 5. Çokkültürlülük Eğitimi Çalışma Grubu

Şekil 5’e göre araştırma verileri öğrenci, aday öğretmen, öğretmen, akademisyen, müdür, veli, eğitim sendikası ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarından toplanmıştır. Veriler %45 oranında öğretmenlerden, %21 öğrencilerden, %13 aday öğretmenlerden toplanmıştır. Sonrasında “akademisyen” (%7), “müdür” (%6) ve “veli” (%4) görüşlerine başvurulmuştur.

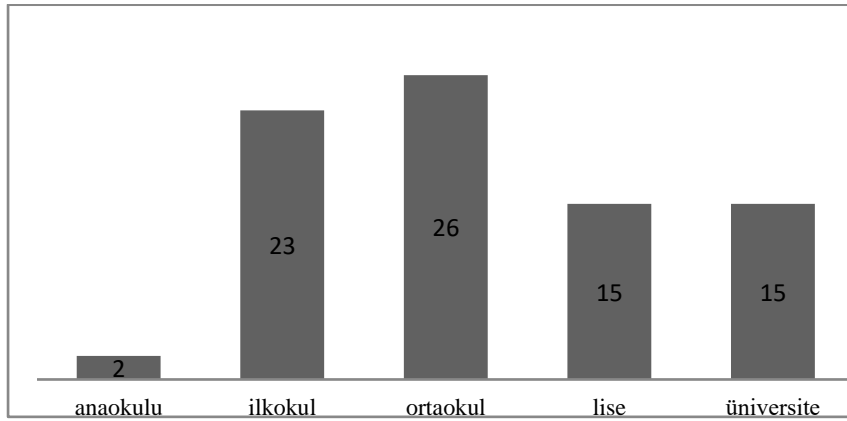
Şekil 6. Çokkültürlülük Eğitimi Çalışma Grubu/Örneklem Büyüklüğü

Şekil 6’da sunulan bulgulara göre çalışma grubu/örneklem büyüklüğü %18 oranında en çok “101-300” kişi olarak uygulanmıştır. Sonrasında tercih edilen örneklem büyüklükleri “21-50” ve “301-500” (%17) kişi arasında gruplardır. Ardından %15 “0-20” ve %13 “501-750” kişilik çalışma grupları ile çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir.

Şekil 7’de çokkültürlülük eğitimi araştırmalarının yapıldığı eğitim kademeleri sunulmuştur:

Şekil 7. Çokkültürlü Eğitim Tezlerinin Yapıldığı Eğitim Kademeleri

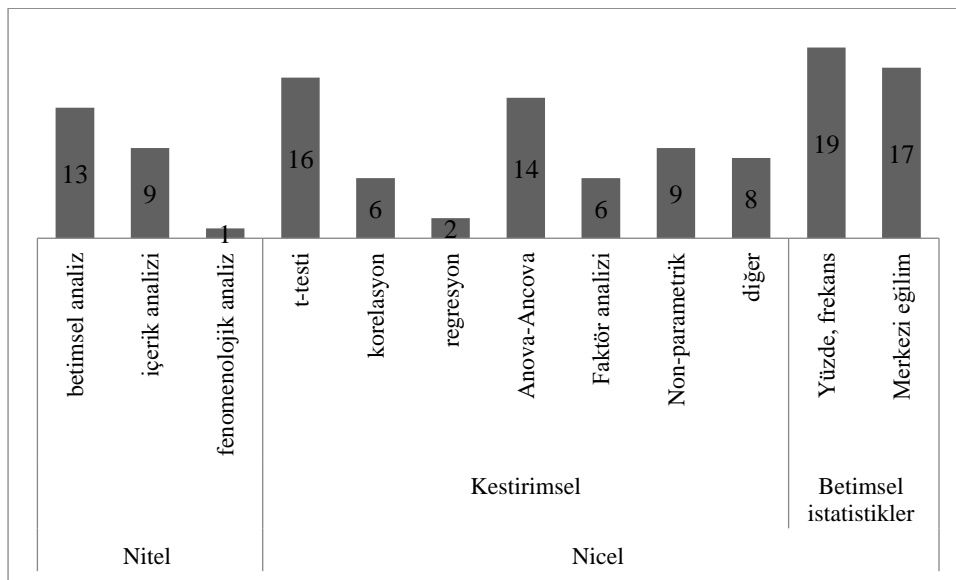

Şekil 7'e göre yapılan çalışmaların en çok "ortaokul" (%32)düzeyinde gerçekleştirildiği, daha sonra sırasıyla "ilkokul" (%28) "lise" ve "üniversite" (%19) ve en az olarak "anaokul" (%2) düzeyinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

8. Analiz yöntemleri

"Çokkültürlülük eğitimi" ile ilgili yapılmış olan tezlerin analiz yöntemleri Şekil 8'de sunulmuştur.

Şekil 8. Çokkültürlü Eğitim Çalışmalarında Kullanılan Analiz Yöntemleri

Şekil 8'den anlaşılacağı üzere; nitel araştırma yöntemlerinde en çok betimsel analiz yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinde ise betimsel istatistiklerden yüzde, frekans ve merkezi eğilimler, kestirimsel istatistiklerden ise t-testi, anova, non-parametrik testler korelasyon ve faktör analizi kullanılmıştır.

9. Araştırmaların sonuçları

Bu bölümde incelenen araştırmaların sonuçları tablolar şeklinde sunulmuştur. Araştırma sonuçları "nitel araştırmaların sonuçları", "nicel araştırmanın sonuçları" ve "karma araştırmaların sonuçları" şeklinde üç bölümde incelenmiştir.

9. 1. Nitel araştırmaların sonuçları

Tablo 3'de nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülen tezlerin sonuçları, "olumlu sonuçlar", "çokkültürlülük algıları", "olumsuz sonuçlar", "riskler" ve "güçlü yanlar" olmak üzere kategoriler şeklinde sunulmuştur:

Tablo 3. Nitel Araştırmaların Sonuçları

Olumlu sonuçlar	Öğretmen ve okul yöneticileri çokkültürlülük hakkında olumlu tutuma sahipler, farkındalıkları var, farklı dillere karşı önyargıları düşük, farklılıklara saygılılar, kendi çabalarıyla öğrencilerin kültürel çevresi hakkında bilgi sahibi olmaya çalışıyorlar. 2017 Sosyal bilgiler programı daha çok kültürel öğeler içeriyor.
Çokkültürlülük algıları	Çeşitlilik, zenginlik, eşitlik, kültürel değerler, yeni kültürler zemini, kültürleri yargılamama, modernizm, medeniyet, etkileşim, süreklilik, hoşgörü, saygı, tahammül ve dinamizm
Olumsuz sonuçlar	Öğretmenlerin çokkültürlülük eğitimleri yok, yeterlikler hakkında bilgi sahibi değiller, kültüre duyarlı eğitim verilemiyor, çokkültürlülük politikası yok, programlar çokkültürlülüğü desteklemiyor, okul şartları ve fiziksel donanımı çokkültürlü eğitimin verilmesini olumsuz etkiliyor, yabancı öğrenciler dil öğrenme güçlüğü, dışlanmışlık ve akademik yetersizlik sorunları yaşıyor
Riskler	Çokkültürlülük politikası ve çok dilli eğitim ülkenin bütünlüğüne zarar verebilir kaygısı
Eylem planı ile çokkültürlülüğün güçlü yanları	Farklılıklara saygı değeri oluşuyor Önyargılı tutum olumsuz karşılanıyor Olumsuz düşüncelerin değişiyor Farklı dillerde konuşmanın ve anadilin farklı olmasının getirdiği zorluklara yönelik farkındalığın artıyor Dezavantajlı bireylerin toplumda yaşadıkları sıkıntılara ve zorluklara farkındalık geliyor Araştırma becerisi olumlu yönde gelişiyor

Tablo 3'e göre "olumlu sonuçlar" kategorisinde öğretmen ve yöneticilerin olumlu tutuma ve farkındalığa sahip oldukları, farklı kültürlere saygılı ve önyargılarının düşük olduğu ve kendi çokkültürlü eğitimi uygulama noktasında çaba içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca 2017 yılında revize edilen öğretim programının önceki programlara kıyasla Türkiye'de yaşayan farklı kültürlere ait öğeleri daha fazlabarındırmaktadır.

"Olumsuz sonuçlar" kategorisi, ilgili çalışmalarda görüş bildiren katılımcıların çokkültürlülük eğitimi hakkında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları ve dolayısıyla çokkültürlü eğitimin ilkelerine uygun davranış değişikliği ve düzenleme yapamadıklarını düşündüklerini göstermektedir. Eğitim politikasının, programların, okul şartlarının çokkültürlülük felsefesiyle yenilenmesi ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Çokkültürlülük eğitiminin uygulanamamasının beraberinde, yabancı öğrencilerin dil öğrenememesi, dışlanmışlık yaşamaları ve akademik yetersizlik yaşamaları gibibazı olumsuzlukları doğurduğu ifade edilmektedir.

"Riskler" kategorisinde sunulan görüşlere göre ise çokkültürlülük eğitiminin ülke politikası haline gelmesinin ülke bütünlüğüne zarar verebilir kaygısını içermektedir.

"Eylem planı ile çokkültürlülüğün güçlü yanları"nın gösterildiği kategoride çokkültürlülüğün uygulanması ile kazanılan yeterlikler ve tutumlara yer verilmiştir. Öğrencilerde farklı kültürlere yönelik farkındalık ve saygı oluşması, önyargılı, olumsuz tutumun azalması, ana dilinin farklı olmasının ve yabancı bir dili öğrenme zorluğunun fark edilmesi, dezavantajlı bireylerin yaşadığı zorlukların ve sıkıntıların anlaşılması gibi empatik becerilerin gelişiminde artış olduğu görülmüştür. Ayrıca farklılıkları tanımak öğrencilerin merak duygularını artırarak araştırma, inceleme becerilerine katkı sağlamıştır.

9.2. Nicel Araştırmanın Sonuçları

Tablo 4'de nicel araştırma yaklaşımı ile yürütülen tezlerin sonuçları; "olumlu sonuçlar", "ilişkiler,yordama", "deneysel çalışma sonuçları" şeklinde kategoriler olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Nicel Araştırmaların Sonuçları

Olumlu sonuçlar	Çok sayıda ölçek geliştirildi, uyarlandı	
	Öğretmenlerin çokkültürlüğe ve çokkültürlü eğitime dair tutumları olumlu, öğretmenlerin kültürel farklılıkların öğretimine yönelik kavramsal bilgileri, çokkültürlü eğitime yönelik uygulama bilgileri, tutumları, inançları, özyeterlik algıları ve çokkültürlü eğitime yönelik sınıf içi uygulama düzeyleri ve yeterlikleri yüksek	
	Lisans öğrencilerinin çokkültürlü eğitim ve demokrasi algıları olumlu,	
	Öğretmen adaylarının çokkültürlü deneyimleri ile çokkültürlü eğitime yönelik özyeterliklerinin 'orta düzeyde', çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının ise 'yüksek düzeyde'	
İlişkiler, yordama	İlişki yok	Öğretmenlerin çokkültürlülük yeterlikleri ile öğrencilerin okula aidiyet
	Az ilişki	Kültürel zekâ ile çokkültürlü eğitim tutumu
	Orta pozitif ilişki	Çokkültürlü yeterlik düzeyleri ve iş yaşam kalitesine yönelik algıları Küresel vatandaşlık tutum ve çokkültürlülük Kültürel sermaye yeterlikleri ile çokkültürlü eğitime yönelik tutumları
	Pozitif anlamlı ilişki	Kültürel zeka ile kültürlerarası duyarlılık Empatik eğilim ile çokkültürlü eğitim tutumu Çokkültürlü kişilik ile farklılıklara saygı düzeyleri
	Negatif ilişki	Empatik eğilim ile tükenmişlik
	Yordama	Çokkültürlü kişilik özellikleri çokkültürlü yeterlik algılarını yordamaktadır
Deneysel çalışma	Kültüre duyarlı öğretim uygulaması akademik başarıyı artırıyor. Eleştirel çokkültürlü eğitim uygulaması çok kültürlü yeterlik, eleştirel düşünme becerisi ve eleştirel düşünme eğilimini artırıyor	

Tablo 4'e göre nicel yaklaşımla yürütülen araştırmaların daha çok olumlu sonuçlara ulaştığı görülmektedir. "Olumlu sonuçlar" kategorisinde çokkültürlülük konusunda tutum, algı, yeterlik, kültürel farkındalık gibi birçok ölçek geliştirildiği, öğretmenlerin, lisans öğrencilerinin, aday öğretmenlerin ve müdürlerin olumlu tutumları ve özyeterlikleri olduğu görülmektedir.

"İlişkiler/yordama" kategorisinde ise çokkültürlü eğitimin başarı, küresel vatandaşlık, iş yaşam kalitesi, farklılıklara saygı, kültürel sermaye, kültürel zeka, tükenmişlik gibi farklı tutum ve algılarla ilişkisi ve birbirini yordama gücü ölçülmüştür. Öğretmenlerin çokkültürlülük yeterlilikleri ile öğrencilerin okula aidiyet ve başarıları arasında ilişki bulunamamıştır. Orta düzeyde pozitif ilişki bulunan araştırmalar; küresel vatandaşlık ve çokkültürlülük tutum, çokkültürlü yeterlik düzeyi ve iş yaşam kalitesi algısı, kültürel sermaye yeterlikleri ile

çokkültürlü eğitime yönelik tutum, kültürel zeka ile kültürlerarası duyarlılık, empatik eğilim ile çokkültürlü eğitim tutumu araştırmalarıdır. Pozitif, anlamlı ilişki isesınıf öğretmeni adaylarının çok kültürlü kişilik ile farklılıklara saygı düzeyleri arasında bulunmuştur ve çokkültürlü kişilik özellikleri çokkültürlü yeterlik algılarını yordamaktadır.

“Deneysel çalışma” kategorisi çokkültürlü eğitimin kültüre duyarlı öğretime ve eleştirel düşünme becerisine etkisini ölçen deneysel çalışmaları içermektedir. Yapılan çalışmaların sonuçları; kültüre duyarlı öğretimin akademik başarıyı arttırdığı, eleştirel çokkültürlü eğitim uygulaması çok kültürlü yeterlik, eleştirel düşünme becerisi ve eleştirel düşünme eğilimini arttırdığı görülmüştür.

9.3. Karma Araştırmaların Sonuçları

Tablo 5’de karma araştırma yaklaşımı ile yürütülen tezlerin sonuçları “olumlu sonuçlar” ve “olumsuz sonuçlar” olarak iki kategori şeklinde sunulmuştur:

Tablo 5. Karma Araştırmaların Sonuçları

Olumlu sonuçlar	Nicel	Akademisyenler olumlu tutuma sahip öğretmenlerin çokkültürlü eğitim kültürel yeterlik düzeyi yüksek, olumlu tutuma, algıya sahip Öğretmen ve müdürler yüksek düzeyde çokkültürlü yeterlik algısına sahip Öğretmenler farkındalık, bilgi ve beceri boyutunda ise orta düzeyde yetkin İkili öğretmen uygulaması modeli uygun görülüyor Sınıf yönetimi dersi çokkültürlülüğü destekliyor Çokkültürlü eğitim eleştirel düşünme becerisi ve hoşgörü tutumu artırıyor
	Nitel	Akademisyenler çokkültürlü eğitimi Türkiye için avantajlı görüyor
Olumsuz sonuçlar	Nicel	-
	Nitel	Öğretmenler çokkültürlü eğitime ilişkin eksik ve yanlış bilgilere sahip, ön yargıları var Çokkültürlü eğitimi verecek kişiler uzman olmalı, eğitim almalı

Karma araştırma yaklaşımı ile yürütülen çalışmaların sonuçlarını içeren Tablo 5’e göre “olumlu sonuçlar” kategorisi; tutum, kültürel yeterlik, algı, yeterlik, yeterlik algısı, farkındalık, bilgi, beceri, uygulanan model önerisi, çokkültürlü eğitimin etkileri ile ilgili sonuçları içermektedir. Akademisyen, öğretmen ve müdürlerden toplanan verilerin büyük çoğunluğu nicel ölçme araçları ile toplanmıştır ve ölçülen duyuşsal özelliklerin orta ve yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Deneysel yürütülen iki çalışmada sınıf yönetimin çokkültürlü eğitimi desteklediği, çokkültürlü eğitimin eleştirel düşünme ve hoşgörü tutumunu artırdığı görülmüştür. Nitel olumlu sonuç olarak; akademisyenlerin çokkültürlü eğitimi Türkiye için gerekli olarak görmesi sonucu bulunmaktadır.

“Olumsuz sonuçlar” kategorisi ise; öğretmenlerin çokkültürlü eğitime ilişkin eksik ve yanlış bilgilere sahip oldukları, ön yargılarının bulunduğu ve çokkültürlü eğitimi verecek kişilere yönelik endişeleri olduğu, bunun için öğretmen ve akademisyenlerine eğitim alması ve uzman olması gerektiği sonuçlarını barındırmaktadır. Nicel verilerle toplanan bulgulara olumlu sonuçları içerirken nitel verilerle toplanan sonuçların endişe ve eksikliklere odaklanan sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma ile “çokkültürlü eğitim” konusunda yapılmış olan tezlerin betimsel olarak sunulması amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda yüksek lisans düzeyinde, nicel yöntemle hazırlanan tarama araştırmaları yürütüldüğü, en çok ortaokul düzeyinde ve öğretmen görüşüne başvurulduğu görülmüştür. Öğretmenler çokkültürlülük konusunda olumlu tutuma sahipken konu hakkında eksiklikleri bulunmakta ve uygulama noktasında örneklere ihtiyaç duymaktadırlar.

Çalışmanın içeriğinde yer alan ülkemizde yayınlanan tezlerin; yıllara göre dağılımları, yüksek lisans ve doktora tez sayıları ve dağılımları, çalışma alanları, yaklaşımları, desenleri, veri toplama araçları, verilerinin toplandığı çalışma grupları, grupların büyüklüğü, eğitim kademesi, analiz yöntemleri ve sonuçları açılarından incelenmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuçlar aynı sırayla sunulmuştur:

“Tezlerin türü ve yıllara göre dağılımı”nın incelenmesi ile ulaşılan sonuca göre çokkültürlülük eğitim çalışmaları 2012 yılından itibaren yani Türkiye’nin yeni göç dalgasından sonra hız kazanmıştır. Bu tarihin öncesinde sadece bir akademik çalışma yapılmıştır. Bu durum toplu göç öncesinde birçok azınlık grup ve etnik kimlik barındıran ülkemizin belli bir toplumsal denge kazandığı, bireylerin toplumsal sorunlarla başa çıkabildikleri şeklinde yorumlanabilir. İbrahimoglu (2014), Türkiye’deki azınlıkların sosyal hayatlarında kimliklerinden dolayı büyük sorunlar yaşamadıkları ve ayrıca vatandaşlık politikalarında olumlu gelişmelerin yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak toplu göçlerle birlikte dengeler değişmiş, farklılıklarla birlikte yaşama alternatifleri incelenmeye başlamıştır. Çalışmanın en çok 2019 yılında yapılmış olması ise 2018-2023 Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının amaçlarına dayandırılabilir. Belgenin amaçları, ülkenin Suriye’den gelen göçmenlerin kalıcı olacaklarını tahmin etmesiyle uyum politikalarının hem akademisyenler hem de politikacılar tarafından çalışılmasını içermektedir. Bu talep çalışmaların yapılmasını desteklemiş ve 10 yıl içinde yapılmış olan tezlerin sayısına (2008-2018) 4 yıl (2018-2021) içinde ulaşmayı sağlamıştır.

Yüksek lisans ve doktora tez dağılımlarının incelenmesi sonucu; en çok yüksek lisans düzeyinde çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu durum çalışmaların giriş düzeyinde çalışmalar olduğunu, kuram oluşturma ve kapsamlı incelemelerin yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yapılan bu çalışma ile benzer yöntemle çalışılan Akkaş ve Memiş (2021)’in makalesinde eleştirel düşünme konusu ile ilgili yapılan tezleri incelemiş ve bu çalışmaların daha çok yüksek lisans düzeyinde ve giriş düzeyinde çalışmalar olduğunu ortaya koymuştur.

“Tezlerin çalışma alanları”na ait sonuçlara bakıldığında en çok “tutum”, “algı”, “ilişki” ve “görüş” ölçen tezlerin bulunduğu görülmektedir. Tutum, algı, görüş ölçen çalışmalar bireylerin araştırılan konu hakkındaki; tavrını, katılma, onaylama ya da reddetme durumlarını ortaya çıkarmak için kullanılır. Tutumların bilinmesi ile bireylerin daha sonraki davranışlarının neler olabileceğinin kestirilmesi ve olumsuz bir durum varsa bunların düzeltilmesi sağlanır (Çöllü ve Öztürk, 2006). Bu nedenle tezlerin öncelikle bu konulara odaklanmaları anlamlıdır. Toplumda olumsuz tutum, algı, görüş bulunmuyorsa bu konuya odaklanmak ve tutum arttıran çalışmalar yapmak anlamsız olacaktır. İhtiyaç belirleme çalışmalarının amacı da tam olarak budur. Bir şeyin yokluğunun ortaya çıkardığı durumun belirli kriterler gözetilerek değerlendirip giderilmesi, ‘olan’ ile ‘olması gereken’ arasında fark olup olmadığının ortaya çıkarılmasıdır (Kılıç vd, 2019). Bu anlamda ilk çalışmaların durumu ortaya koymayı ve sorunlar var ise bunların neler olduğunu ortaya koymayı amaçladıkları söylenebilir.

İlişki çalışmalarında ise; iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin olup olmadığı, değişme varsa bunun türbir ilişki ve ne kadar güçlü bir ilişki olduğubelirlenmeye çalışılır (Karasar, 2011). Tezlerde çokkültürlü eğitimin başka hangi becerilerle ilişki içinde olduğu ortaya koyularak çokkültürlü eğitimin önemi vurgulanmak istenmiş olabilir.

“Araştırmalarda kullanılan yaklaşım ve desenler”nin incelenmesi sonucu nicel araştırmaların vetarama, ilişkisel desenlerin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Nicel yaklaşımlar ile çoğunluğun görüşünün temsil edilmeye çalışıldığı, çalışma grubunun tutum ve görüşlerinin genel tarama ve durum çalışması yöntemiyle ortaya çıkarılmak istendiği anlaşılmaktadır. Köseoğlu ve Doğan (2020), bunun nedeninin örnekleme kolay ve hızlı erişebilme ve verileri daha kısa sürede toplayıp yorumlayabilme gibi avantajlarından kaynaklanabileceğini düşünmüşlerdir. Yine araştırmacıların nitel araştırma yöntemlerine yeterince hakim olamaması ve/veya nitel çalışmaların doğasından kaynaklanan genelleme amacı gütmemesi gibi nedenlerin nitel araştırma yaklaşımının tercih edilmemesine neden olduğu düşünülmüştür (Köseoğlu & Doğan, 2020). Ayrıca genel olarak eğitim alanında nitel araştırma yöntemlerinin çok fazla tercih edilmediği sonucuna varılmıştır (Saban vd., 2010). Araştırma desenlerinden deneysel ve eylem araştırması çalışmalarının çok az tercih edildiği, uygulamaya dönük çalışmaların eksik ve az sayıda olduğu görülmüştür. Bu durumun bir nedeni; tutum, algı vs. ölçen çalışmaların sonuçlarının çok olumlu olması nedeniyle uygulama yapmaya gereksinim duyulmaması olabilir. Diğer nedeni ise; uygulama yapmanın zaman ve büyük çaba gerektirmesi nedeniyle araştırmacıların bu alana kaymak istememesi olabilir.

Karma araştırmalarda ise genellikle desen belirtilmediği görülmektedir. Oysa karma yöntem uzmanları araştırmanın deseni bölümünün detaylı ve anlaşılır bir şekilde yazılması gerektiğini, desen türünün, özelliklerinin, önceliklerin, zamanlamanın ve birleştirme özelliklerinin açıklanması gerektiğini belirtmişlerdir (PlanoClark&Creswell, 2015).

“Araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları”nın en çok ölçek ve görüşme formları olduğu görülmektedir. Çokkültürlü eğitim çalışmalarında eğitimcilerin farklı kültürlere nasıl baktığı, tutum ve algılarının ne düzeyde olduğu ölçekler kullanılarak; olaylar karşısında ne hissettikleri, endişelerinin ve düşüncelerinin ne olduğunun anlaşılması için görüşme formu kullanılarak araştırmalar yürütülmüş olabilir. Aydın ve Kılıç Mocan (2019), Değirmenci ve doğru (2017), zkal (2020) inceledikleri sosyobilimsel ve eğitim programları alanlarındaki çalışmalarda en çok ölçek, anket ve görüşme formu kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunun nedeninin aynı anda daha fazla sayıda kişiye ulaşma, derinlemesine analiz yapma ve bu yollarla ulaşılan verilerin istatistiksel çözümlemelere olanak vermesi olabileceğini düşünmüşlerdir.

“Araştırmanın alışma grubu”nun incelenmesi sonucu en çok ğretmen görüşlerine başvurulduğu görülmektedir. Bu sonuç Nohl’un her zorlukta ve yeni bir durumda öğretmenlere ynelindiğini anlatan şu ifadesiyle örtüşmektedir: “ncelikle yine öğretmenlere dönüyoruz... ve onlara yeni zorlukları aşmaları için yardımcı olmak, araçlar sağlamak istiyoruz, ama aynı zamanda iyi niyetli ve ruhun şiddet içermeyen gücüne güvenen tüm insanları bir araya toplamak istiyoruz”(Herman Nohl, Nieke 2000’den alıntıdır). Öğretmenler bu süreçte yine merkezi bir rol üstlenmektedir, bu nedenle önce onların tutum ve bilgi düzeylerinin ölçülmesi ve ne tür bir desteğe ihtiyaç duyduklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu sorunun öznesi olan öğretmenlerin görüşlerinin alınması araştırmaların amaçları ile de tutarlılık göstermektedir.

Örneklem grubu büyüklüğünün “301-500” kişilik büyük gruplar olduğu görülmektedir. Bu sonuç araştırmalarda daha çok nicel yöntemlerin kullanılmış olması ve geniş bir kitlenin resmedilmesi amalanmasıyla örtüşmektedir. Nicel araştırmalarda örneklemenin amacı evrene ait genellemeler yapabilmek ve evreni tam anlamıyla temsil etmektir. Bu nedenle örneklem büyüklüğü, nicel araştırmaların kalbini oluşturmaktadır (Morgan & Morgan, 2008). Araştırmacılar rneklemi rastgele seçim yöntemiyle seçtiklerinde ve örneğin 500 veya 1000 kişilik örneklem grubuna ulaştıklarında olasılık kuramına greevreni temsil etme gücünün yükseldiği görülmüştür (Schmidt&Hunter, 2014). Bu bağlamda incelenen tezlerde evreni temsil etme gücü yüksek olan örneklem hacmine ulaşılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Ayrıca araştırmaların daha çok ortaokul ve ilkokul düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu sonuç göçmen öğrencilerle yaşanan sorunların ortaokul düzeyinde yoğunlaştığı ya da okkltrllk konusunun daha çok sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirildiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim yapılan çalışmalarda okullarda uyum sürecinde en çok sıkıntı yaşadıkları kademenin genellikle ergenlik dönemi ve ilköğretim kademesi olduğu görülmektedir (Myers, 1999; Motti-Stefanidi vd., 2012; Schachnervd., 2017). Bu dönemde öz-değer gelişmisosyal kabul ileolumlu ve pozitif yönde etkilenmektedir (Kovacev&Shute, 2004). Ayrıca kademe öğrencilerin dil, kültür ve sosyal becerileri anlamında en çok zorluklarla karşı karşıya kaldıkları dönemdir(Myers, 1999).

“Araştırmalarda kullanılan analiz yöntemleri” incelendiğinde nicel çalışmalarda daha çok betimsel istatistiklerin, nitel çalışmalarda ise betimsel analizin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.cKozikoğlu ve Senemoğlu (2015) ise gerçekleştirdikleri inceleme çalışmalarında sırasıyla en fazla frekans, yüzde, ortalama, standart sapma (tek değişkenli analizler), korelasyon, ki-kare, t-testi, Anova, Manova, Kruskas Wallis analizleri (korelasyonel analizler) ve nitel analizlerin (betimsel ve içerik analizi) kullanıldığını belirlemişlerdir. Bunun nedenini ise seçilen araştırma yaklaşımının daha çok nicel ve nitel yöntemler olmasına dayandırmışlardır. Bu inceleme çalışmasında da benzer şekilde nicel ve nitel yöntemlerin sıkça kullanıldığı ve bunlara uygun analiz yöntemlerinin seçildiği düşünülmektedir.

“Araştırmaların sonuçları”nın incelenmesi sonucunda nitel, nicel ve karma yöntemlerle yürütülen çalışmaların sonuçları birleştirilerek tartışılmıştır. Araştırmanın sonuçları; ğretmen ve yöneticilerin olumlu tutum sahibi oldukları ve okkltrllğ zenginlik olarak algıladıkları şeklinde. Ancak bu konudaki politikaların eksik oluşu ve ülke bütünlüğüne zarar verir kaygısı ile kültüre duyarlı öğretimin uygulanamadığı görülmüştür. Ayrıca eğitimcilerin bu konuda bilgi sahibi olmamaları ve okul şartlarının durumu da ortaya konan engeller arasındadır. Çokkültürlü bakış açısı ile empatiklik ve farklılıklara saygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan uygulama araştırmaları sonuçları; çokkültürlü eğitim uygulamasının olumlu tutum ve sosyal ve akademik beceri gelişimini desteklediği şeklinde. Çokkültürlülük sosyal adaletin demokratik ilkelerini teşvik ederek okullarda ve toplumda her türlü ayırmacıla karşı çıkan bir dünya görüşüdür. Tüm ğrenciler için en yüksek düzeyde akademik başarı sağlamalarına bir alternatif olarak görülmektedir. Farklı etnik ya da kültürel grupların tarihleri, kültürleri ve katkıları hakkında konuşarak ve onları vurgulayarak öğrencilerin olumlu bir benlik kavramı geliştirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır (NAME, 2023).

Bu sonuçlar ışığında bazı öneriler geliştirilmiştir:

- Çokkültürlü eğitim konusundaki görüşlere ek olarak endişe ve tehdit olarak algılanan durumlar ayrıntılı araştırılabilir.
- Tezlerin daha çok yüksek lisans düzeyinde çalışıldığı görülmüştür. Uygulama ve model geliştirmeye dönük, daha uzun soluklu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Tezlerin tutum, algı ve ilişki ölçmeye yönelik hazırlandığı görülmüştür. Uygulama çalışmalarının artması ile çokkültürlülük düşüncesinin topluma olumlu ve olumsuz katkıları daha açık şekilde ortaya konabilir.
- Nitel ve nicel çalışmaların sonuçları arasındaki farklılığın nedenleri tartışılabilir.

Kaynakça

- Açıkalin, M. (2010). New approaches for teaching social studies: Multicultural and global education. *Elementary Education Online*, 9(3), 1226-1237.
- Akkaş, B. N. Ç., & Memiş, E. K. Türkiye’de Eleştirel Düşünme Konusunda Gerçekleştirilen Tezlerin Analizi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(2), 684-695.
- Akyüz, Y. (2015). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2015. Pegem Akademi.
- Anık, M. (2015). Çokkültürcülük ve Osmanlı Devleti. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (27) , 117-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16472/171914>
- Ateş, S. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Ortaokul Öğrencilerinin Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Algı ve Farkındalıkları (Kocaeli Örneği) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Aydın, E. & Kılıç Mocan, D. (2019). Türkiye’de Dünden Bugüne Sosyobilimsel Konular: Bir doküman Analizi. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 3 (2) , 184-197. Doi: 10.35346/Aod.638332
- Aydın, H. (2012). Multicultural education curriculum development in Turkey, *Mediterranean Journal of Social Sciences*,3(3), 277-287.
- Banks, J. A.,&Banks, C.A.M. (Eds.). (2001). *Multicultural education: Issues and perspectives* (4th ed.). Wiley
- Banks, A. (2014). *An introduction to multicultural education* (5th ed.). University of Washington, Seattle.
- Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu Raporu, Ankara, 2004, s. 2.
- Bellibaş, M. Ş. (2018). Sistematik derleme çalışmalarında betimsel içerik analizi. *İçinde K. Beycioğlu, N. Özer ve Y. Kondakçı (Edt.), Eğitim yönetiminde araştırma (ss. 511-532)*. Pegem Akademi.
- Bennett, C. I. (1986). *Comprehensive multicultural education: Theory and practice*.
- Britannica, E. (2023). *Encyclopedia Britannica*.
- Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 34, 27-40.
- Çakmak, H. (2021). Suriyeli öğrencilere yönelik algının kaynakları: Türk öğretmen, öğrenci ve veliler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye’deki görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(15), 319-332.
- Çöllü, E. F.,&Öztürk, Y. E. (2006). Örgütlerde İnançlar-Tutumlar Tutumların Ölçüm Yöntemleri Ve Uygulama Örnekleri Bu Yöntemlerin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), 373-404.
- Değirmenci, A., ve Doğru, M. (2017). Türkiye’de Sosyobilimsel Konularla İlgili Yapılan Çalışmaların İncelenmesi: Bir Betimsel Analiz Çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 123-138.
- Ekinci, T. Z. (1999). *Demokrasi, Çokkültürlülük ve Yargısal Bir Serüven*. Küyerel Yayınları.
- Erdoğan, M.M. (2019). Suriyeliler Barometresi Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde “program” geliştirme* (6. baskı). Edge Akademi Yayınları.
- Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. Teachers College Press.
- Geier, T. (2011). *Interkultureller Unterricht Inszenierung der Einheit des Differenten*. Heidelberg: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- GİB, Göç İdaresi başkanlığı. Erişim Tarihi: 09.01.2022. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>.

- Gibson, M. A. (1984). Approaches to multicultural education in the United States: Some concepts and assumptions. *Anthropology & Education Quarterly*, 15(1), 94-119.
- Günay, R., & Aydın, H. (2015). Türkiye’de çokkültürlü eğitim ile ilgili yapılan araştırmalarda eğilim: Bir içerik analizi çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 40(178).
- Gürbüz S. ve Şahin F. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (4. Baskı). Seçkin Yayınları.
- Hohmann, M. (2005). Interkulturelle Erziehung als Herausforderung für allgemeine Bildung. *Migration und sprachliche Bildung*, 29-46.
- Hunter, J. E., & Schmidt, F. L. (2004). *Methods of meta-analysis: Correcting error and bias in research findings*. Sage.
- İbrahimoğlu, Z. (2014). Gayrimüslim Azınlıklara Göre Türkiye’de Vatandaşlık Ve Vatandaşlık Eğitimi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Nobel Yayınları.
- Keskin, Y. ve Yaman, E. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında Yeni Bir Paradigma: Çokkültürlü Eğitim. *Türk Çalışmaları (Elektronik)*, 9 (2), 933-960.
- Kılıç, A., Aydın M., Ökmen B. ve Şahin Ş. (2019). Kuramdan Uygulamaya İhtiyaç Belirleme. Pegem Akademi.
- Kovacev, L., & Shute, R. (2004). Acculturation and social support in relation to psychosocial adjustment of adolescent refugees resettled in Australia. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 259-267. <https://doi.org/10.1080/01650250344000497>
- Kozikoğlu, İ. ve Senemoğlu N. (2015). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerinin içerik analizi (2009-2014). *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 29-41.
- Köseoğlu, S. & Eroğlu Doğan, E. (2020). Türkiye’de 2010-2017 Yılları Arasında Fen Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalında Yapılmış Olan Lisansüstü Tezlerin Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (75) , 1122-1147. DOI: 10.17755/esosder.654747
- Kymlicka, W (2015). Çokkültürlü Yurttaşlık azınlık Haklarının Liberal Teorisi (2. Baskı) (Çev. A.Yılmaz). Ayrıntı yayınları.
- Ladson-Billings, G. (1994). What we can learn from multicultural education research. *Educational Leadership*, 51(8), 22-26.
- Morgan, D. L., & Morgan, R. K. (2008). *Single-case research methods for the behavioral and health sciences*. Sage publications.
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysochoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2012). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D. J. Hernandez (Eds.), *Realizing the potential of immigrant youth* (pp. 117–158). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139094696.008>
- Myers, S. M. (1999). Childhood migration and social integration in adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 774-789.
- NAME, The National Association for Multicultural Education (2023). Definitions of Multicultural Education. Erişim tarihi: 21.02.2023. https://www.name.org/definitions_of_multicultural_e.php
- The Multiculturalism Policy Index [MCP] (2023). Queens University. Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. Erişim tarihi: 21.02.2023. <https://www.queensu.ca/mcp/>
- Nieke, W. (2000). Interkulturelle Erziehung und Bildung als Antwort auf die Anforderungen der multikulturellen Gesellschaft. In *Interkulturelle Erziehung und Bildung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Özkal, N. (2020). Eğitim Programları ve Öğretim Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin İncelenmesi: 2015-2019. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (25), 3415-3442. <https://doi.org/10.26466/opus.647030>
- Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü yeniden Düşünmek (1.Baskı) (Çev. B. Tanrıseven). Phoenix Yayınları.
- PlanoClark, V. & Creswell, J. W. (2015). *Understanding research: a consumer's guide*. Pearson Education Inc.
- Saban, A., Koçbeker Eid, B. N., Saban, A., Alan, S., Doğru, S., Ege, İ., Arslantaş, S., Çınar, D. ve Tunç, P. (2010). Eğitim bilim alanında nitel araştırma metodolojisi ile gerçekleştirilen makalelerin analiz edilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 125-142.
- Schachner, M. K., He, J., Heizmann, B., & Van de Vijver, F. J. (2017). Acculturation and school adjustment of immigrant youth in six European countries: Findings from the Programme for International Student Assessment (PISA). *Frontiers in Psychology*, 8, 649.
- Schmidt, F. L., & Hunter, J. E. (2014). *Methods of meta-analysis: Correcting error and bias in research findings*. Sage publications.
- T. Z. Ekinci (1999). *Demokrasi, Çokkültürlülük ve Yargısal Bir Serüven*. Küyerel Yayınları.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023. Erişim Tarihi: 03.03.2023. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Planı.pdf>.
- Welsch, W. (1999). Transculturality: The puzzling form of cultures today. *Spaces of culture: City, nation, world*, 13(7), 194-213.

Yıldırım A.ve Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Baskı). Seçkin Yayınları.

Ekler:

Ek 1: Çalışma İnceleme Formu

Çalışmanın Künyesi	Yıl, Çalışmanın adı, Yazarları, Yayınlandığı enstitü		
Çalışmanın Alanı	Etki, Tutum, Deneysel, Ölçek geliştirme, program çalışmaları, vs.		
Araştırma deseni	Nitel <i>Kültür analizi, olgubilim, durum, teori, eleştirel, kavram analiz, meta sentez, vs</i>	Nicel <i>Deneysel, betimsel, tarama, korelasyonel, vs.</i>	Karma <i>Açıklayıcı, keşfedici, çeşitleme vs.</i>
Veri toplama Araçları	Anket, Algı/ilgi/tutum/kişilik testleri, Görüşme formu, Gözlem formu Çalışma grubu/Örneklem: eğitim kademesi- öğrenci, öğretmen, akademisyen, yönetici, veli Örneklem büyüklüğü		
Analiz Yöntemi	Nitel <i>İçerik analizi Betimsel analiz vs.</i>	Nicel <i>Betimsel: Frekans, yüzde, ortalama, grafikle gösterme, vs. Kestirimsel t-testi korelasyon Anova/Manova Faktör analizi Regresyon Non-Parametrik testler vs.</i>	
Çalışmanın sonuçları	Nitel sonuçlar	Nicel sonuçlar	Karma sonuçlar